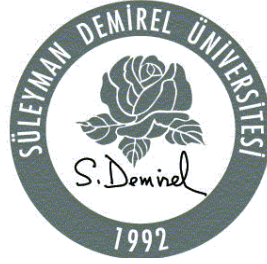

ISSN 1300-9672

**SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ**

**Review of the Faculty of Divinity
University of Süleyman Demirel**

H a k e m l i D e r g i

(Refereed Journal)

Yıl (Year): 2006/1

Sayı (Number): 16

Derginin Sahibi (Owner of the Journal)

Prof. Dr. Ekrem SARIKÇIOĞLU (Dekan)

Derginin Editörü (Editor-in-Chief of the Journal)

Prof. Dr. İsmail Hakkı GÖKSOY

Editör Yardımcıları (Assistant Editors)

Yrd. Doç. Dr. Bilal GÖKKIR

Yrd. Doç. Dr. İ. Latif HACINEBİOĞLU

Fakülte Yayın Kurulu (Faculty Editorial Board)

Yrd. Doç. Dr. Haluk SONGUR

Yrd. Doç. Dr. Ramazan UÇAR

Yrd. Doç. Dr. Galip TÜRCAN

Yrd. Doç. Dr. Nevin KARABELA

Yrd. Doç. Dr. Nuri TUĞLU

Yrd. Doç. Dr. Bahattin YAMAN

Yrd. Doç. Dr. İshak ÖZGEL

Arş. Gör. Dr. Nejdet DURAK

Dizgi (Composition)

SDÜ İlahiyat Fakültesi

Kapak (Cover)

SDÜ Basın ve Halkla İlişkiler

Baskı (Print)

Ali ÇOLAK

SDÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi hakemli bir dergidir ve yılda iki defa yayımlanır. Dergi, *MLA Directory of Periodicals* ile *MLA Master List of Periodicals*'a kayıtlı olup, *MLA International Bibliography* adlı uluslararası indeks tarafından taranmaktadır.

Dergide yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergide yayınlanan makale ve yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas ve atıf şeklinde kullanılabilir.

©İlahiyat Fakültesi Isparta-2006

İsteme Adresi (Communication Adress)

SDÜ İlahiyat Fakültesi 32260 ISPARTA

Tlf: 0 246 237 10 61 Fax: 0 246 237 10 58

BİR ÖZGÜRLÜK TUTKUNU: HÜSEYİN CAHİT YALÇIN VE FİKİRLERİ

Ramazan UÇAR*

ÖZET

Bu çalışmada, Türk fikir ve düşünce hayatının önemli simalarından biri olan Hüseyin Cahit Yalçın ele alınmaktadır. Özellikle onun din sosyolojisinin ilgi alanına giren, din-siyaset, din-toplum, din-eğitim ilişkileri bağlamında meşrutiyet, hilafet, Türkçülük, Batıcılık, Komünizm, Faşizm, dil ve Türkçe ile ilgili görüşleri kendine has ifadelerle metinlerin orijinallikleri korunarak ele alınmış ve ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Cahit Yalçın, Din Sosyolojisi, Özgürlük, Siyaset, Din, Toplum, Kültür,

ABSTRACT

A Freedom Seker: Hüseyin Cahit Yalçın and His Thoughts

This study deals with Hüseyin Cahit Yalçın, who is one of the most important figures in the life of Turkish thought. In particular, his views on the subjects that are related with the Sociology of Religion, namely his ideas on constitutionalism, chaliphate, Turkism, Westernism, Communism, Fashism, language and Turkish within the context of the relationship between religion and politics, religion and society, religion and education, are explored in some detail. His opinions on these subjects are examined generally by reading and using his own writings.

Key Words: Hüseyin Cahit Yalçın, Sociology of Religion, Freedom, Politics, Religion, Society, Culture.

1. Giriş

Hüseyin Cahit, Türk fikir ve düşünce hayatının önemli simalarından biridir. Osmanlının son yarım yüzyılında ve Cumhuriyetin ilk çeyrek asrında yaşamış olması, onu hem imparatorluk hem de Cumhuriyet aydını olarak karşımıza çıkarmaktadır. Bu itibarla o, Osmanlının kurtuluşu için fikir ürettiği

* Yrd. Doç. Dr., SDÜ İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı.

gibi, Cumhuriyetin kazanımlarının da en önde gelen savunucularından olmuştur. Yetiştirdiği eğitim ve kültür evreni çerçevesinde, Osmanlı Devleti'nin yönetim tarzını ve uygulamalarını eleştirmiş, toplumun siyasî, sosyal, kültürel, eğitim ve dinî konularda aydınlatılmasının ve her şeyden önce toplumun kendini ifade edebilme imkanı anlamına gelen “özgürlüğün” ısrarla savunuculuğunu yapmıştır. Onun bu tutumu Cumhuriyet döneminde de devam etmiş, genel anlamda Türk toplumunun yararına görmediği her türlü uygulamayı tenkit etmekten geri durmamıştır. Dolayısıyla bu çalışma, Hüseyin Cahit'in din-siyaset ilişkisi bağlamında meşrutiyet ve hilafet ile ilgili görüşlerini, din-toplum ilişkisi bağlamında Türkçülük, Batıcılık, Komünizm ve Faşizm ile ilgili görüşlerini, din-eğitim ilişkisi bağlamında da dil, Türkçe ve din eğitimine yönelik özgürce ifade ettiği görüşlerini, günümüz din sosyolojisinin aktüel problemlerinden olduğu için ele almayı amaçlamaktadır. Hüseyin Cahit'in geçmişte ifade ettiği bu görüşlerin ortaya konması, hala güncelliğini koruyan söz konusu problemlerin geçmiş tecrübelerden ve fikirlerden hareketle daha sağlıklı ele alınmasına yardımcı olabileceği kanaatindeyiz.

2. Hayatı

1874 yılında Balıkesir'de doğmuş, İstanbul Lisesi'ni bitirdikten sonra Yüksek öğrenimini Mekteb-i Mülkiye'de tamamlamıştır. 1897 yılından sonra Vefa ve Mercan İdadilerinde Türkçe ve Fransızca öğretmenliğinin yanı sıra müdür yardımcılığı ve müdürlük görevlerinde bulunmuştur. 1900 yılında Tevfik Fikret'in Servet-i Fünun dergisi'nden ayrılmasının ardından, derginin yönetimini üstlenmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra memurluktan ayrılarak Tanin gazetesini çıkarmış ve daha sonra İttihat ve Terakki Partisi'ne girmiştir. Milletvekili seçilerek Meclis-i Mebusan başvekilliğine getirilmiş, I. Dünya Savaşı sonrası İstanbul'un işgal edilmesi üzerine İngilizler tarafından tutuklanıp Malta Adasına sürgüne yollanmıştır. (1919). Dönüşünde yeniden Tanin'i çıkaran Hüseyin Cahit, Milli Mücadele sonrasında gerçekleştirilen bazı inkılaplara ve uygulamalara karşı çıktığı için İstiklal Mahkemesinde yargılanmış, 1925'de Çorum'a sürgüne gönderilmiştir. Sürgünden döndükten sonra Sanayi ve Maadin Bankası İdare Meclisi Başkanlığı'na atanan Cahit, 1933 yılında Fikir Hareketleri Dergisi'ni çıkarmıştır. 1938'de yeniden politikaya ve gazetecilik hayatına girmiş, 1939'da İstanbul, 1950'de Kars'tan milletvekili seçilmiştir. 1948 yılında Ulus Gazetesi'nde başyazarlık yapmaya başlamış, Demokrat Parti yönetimine karşı bir yazısından dolayı mahkum olmuştur. Bir süre cezaevinde yattıktan sonra

Cumhurbaşkanı tarafından bağışlanan Cahit, 1957 yılında İstanbul'da ölmüştür.¹

3. Kişiliği

Hüseyin Cahit, dinî duyarlılığı olan klasik bir Osmanlı ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Aile, okumayı seven ve kendi şartlarında bir kütüphanesi olan, imkanları çerçevesinde çocuklarını eğitmeye/yetiştirmeye çalışan bir memur ailesidir. Bu durumu çok güzel bir şekilde betimleyen Hüseyin Cahit,

“Babamın beni oyuna zorladığını bile hatırlarım. Ama kitaplarla oynamak için özendirilmeme pek gerek yoktu. Sonunda babam kitaplara zarar vermediğimi anlayınca kendininkileri de bana bırakmakta güven gösterdi. Hazreti Ali'nin savaşları, Battal Gazi, Kara Davut... Elime nerden geçtiğini bilmediğim kitaplar... Geceleri aile arasında okunan romanlar bile, örneğin Hayber Kalesi önünde Hazreti Ali'nin gösterdiği yiğitlik kadar coşku uyandırmazdı bende... Yemekten sonra babam kahvesini içerken biraz konuşulurdu. Sonra babamın bir işareti üzerine ablam eline bir kitap alır, gaz lambasının yanına oturur, bir gece önce bıraktığı yerden okumaya başlardı. Annem, babam sessizce dinlerken ben hikayeyi izlemeye uğraşır, sonunda yorulup minderin üzerinde derin bir uykuya daldım”² demektedir.

Dolayısıyla Cahit, küçük yaştan itibaren kitap sevgisi tatmış, kitabın yaşamındaki yerini ve önemini kavramış bir kişiliğe bürünmüştür ki, bu çok güzel bir kazanımdır.

¹ Hüseyin Cahit Yalçın'ın hayatı ile ilgili bilgi için bkz. Yalçın, H. Cahit, *Siyasal Anılar*, Yay. Haz. Rauf Mutluay, İstanbul, 1976; Yalçın, *Edebiyat Anıları*, Yay. Haz. Rauf Mutluay, İstanbul, 2002, s.29; Hizarcı, Suat, *Hüseyin Cahit Yalçın*, İstanbul, 1957; Huyugüzel Ö. Faruk, *Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Edebi Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, İzmir, 1984; Bengi, Hilmi, *Gazeteci, Siyasetçi ve Fikir Adamı Olarak Hüseyin Cahit Yalçın*, Ankara, 2000; Ülken H. Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul, 2005, s.140vd;

http://www.ata.boun.edu.tr/chronology/kim_kimdir/huseyin_cahit_yalcin.htm;

<http://www.ykykultur.com.tr/yazar/yazar.asp?id=515>;

<http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=182>;

<http://www.pandora.com.tr/sahaf/eski.asp?pid=100>

http://www.cumok.org/html/vakif/vakif_1.htm

http://tr.wikipedia.org/wiki/H%C3%BCseyin_Cahit_Yal%C3%A7%C4%B1n

<http://www.mason.org.tr/unlutr.htm>

² Yalçın, *Edebiyat Anıları*, s.17-18.

Kitap ve okuma sevdası ile büyüyen Hüseyin Cahit, bir süre sonra babasının kütüphanesinde bulunan eserleri³ bazılarını anlayamadığı ve bazılarını da ilgisini çekmemesi nedeniyle yeterli görmemiş ve cinayet olgusunu konu edinen yabancı yazarların⁴ eserlerine yönelmiş, harçlıklarını bunlara yatırmaya başlamıştır. Okuduğu hikaye ve romanlardan etkilenen Yalçın, kendisinin de bir roman yazabileceği düşüncesine vararak, daha on altı yaşındayken Ahmet Mithat Efendi'ye önsöz yazdırarak “*Nadide*”⁵ isimli ilk eserini yayınlamıştır. Bu yıllarda muhafazakar bir düşünceye sahip olan Hüseyin Cahit'in eserinde de bunun izleri görülmektedir. Ancak bir süre sonra onun gelenekselliğin ve muhafazakarlığın ağır bastığı fikir ve düşünceleri değişmeye başlamıştır ki, bunda kendisine yönetim muhalifi (yasak) yayınları temin eden Ahmet Şuayp⁶ ile varlığından o zamana kadar haberi olmadığı sürgündeki dayısı Cemal Bey'in⁷ etkisi olmuştur. O dayısının kendisine etkisini; “...*Baskı yönetimine karşı olduğu için sürgüne giden, orada Namık Kemal Bey'in evladı gibi büyüyen bir dayı...Ağzından çıkan bütün sözler dosdoğru yüreğime işliyor, ruhuma siniyordu. O benim için bir peygamber gibiydi.*” sözleri ile ifade ederken onun özgürlük ve yurtseverlik merkezli düşüncelerini de “*Benim ruhsal varlığımın gerekseme duyduğu bir besini bana getiriyordu, bana yeni bir ülkü inancı getiriyordu. Evet, tam doğru kelimesi budur: Yeni bir din, yurt ve özgürlük aşkı...*”⁸ şeklinde dile getirmektedir.

Görüldüğü üzere Hüseyin Cahit, daha çocuk yaşta yurt sevgisi ve özgürlük aşkı dolu bir düşünceye sahip olmuş ve bu düşünceler onun yaşam tarzının temel taşlarını oluşturmuştur ki, bu kişiliği sık sık yaşadığı dönemin yönetimi ile karşı karşıya kalmasına başka bir ifade ile muhalif bir kişiliğe sahip olmasına neden olmuştur. Yönetime

³ Hüseyin Cahit'in babasının kütüphanesi; *Fusus'ul-Hikem, Hadikat'üs-Süada, Şehahid'ün-Nübüvve* vb. dinî ve tasavvufî özellikleri olan eserler ile *Hasan Mellah, Hüseyin Fellah, Hayret* vb. romanların yanında Fuzûlî, Nedim, Nabi vb. şairlerin divanları bulunmaktadır. Bkz.Yalçın, a.g.e., 18vd. Bu tür eserlerle ilişkili olarak Hüseyin Cahit'in babasının Bektâşilik ile de ilgisinin olduğu yönünde bilgiler verilmektedir. Bkz. Bengi, a.g.e., s.12.

⁴ Xavier de Montepin, Emile Gaborieau vb. ilgiyle takip ettiği yazarlardır.

⁵ Yalçın, a.g.e., s.29.

⁶ Ahmet Şuayp, Cahit'in liseden sınıf arkadaşıdır.

⁷ Cemal Bey, Harbiye öğrencisi iken Sultan Abdülhamit tarafından Mithat Paşa'nın Avrupa'ya sürülmesini protesto amacıyla bir gazeteye yazdığı mektup dolayısıyla on beş yıl Rodos'a sürgün gönderilmiş ve orada Namık Kemal'in çevresinde yetişmiş bir yurtseverdir.

⁸ Yalçın, a.g.e., s.50.

muhalefet duygu ve düşüncesi ve Beşir Fuat'ın Geoge Büchner'den yaptığı çevirilerin de etkisiyle materyalist fikirlere yönelmiştir. O, bu halet-i ruhiyesini, kendisini ve gençleri klasik Tanrı bilimcilerinin zincirlerinden kurtardığı ve daha geniş ufuklara götürdüğü⁹ şeklinde tanımlar. Bu değişim, onun dinî düşüncelerinde meydana gelen ve hayatının sonuna kadar süren kuşku ve tereddüt ile ilgili ipuçları vermektedir. Böylelikle Cahit, hem Abdülhamit yönetimine, hem de bunda payı olduğunu düşündüğü ve kendisini tatmin etmeyen geleneksel İslam anlayışına başkaldırır bir tutum içine girmiş, özgürlük düşüncesini yeni bir din olarak algılamaya başlamıştır. Geleneksel İslam anlayışına karşı tavır alışı, sorgulayıcı ve zor bir kişiliğe sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Hüseyin Cahit'in yaşamında Mülkiye'nin önemli bir yeri vardır. Mülkiye'ye geçiş yapacağı yıl ilk kez giriş sınavı konmuştur. O, bu durumu *“Dördüncü yıla lise öğrenimimiz sona eriyordu. Hepimiz Mülkiye Okulu'na geçmeye hazırlanıyorduk. Ne var ki o yıl ilk kez olmak üzere Mülkiye Okulu için yarışma sınavı kondu. Yalnızca kırk öğrenci alınabilecekti. Bu karar, benim edebiyat ve siyasal yaşamımda dolaylı olarak büyük bir etki yaratmıştır. ...İki okulun öğrencileri arasında gizli görüşmeler yapıldı. Sonunda yarışma sınavına katılmama kararı verdik. Ant içtik. Şaşılacak şey. Bu karar Abdülhamit döneminde bir gün uygulanarak yerine bile getirildi.”*¹⁰ şeklinde ifadelendirmektedir. O zamana kadar Mülkiye'den mezun olan öğrencilerin dönem birinci ve ikincileri Saray'da hemen görev alabilirken, bundan sonraki üç dönem mezunları için bu uygulama kaldırılmıştır.¹¹ Hüseyin Cahit Mülkiye'den ikincilikle mezun olmasına rağmen görev alamamış, bu durum onun yönetim ile ilgili olumsuz düşüncelerinin keskinleşmesinde önemli bir etken olmuştur. Mülkiye yıllarında çeşitli vasıtalarla Jön Türkler'in Avrupa'da çıkardığı yayınlara ulaşmış, kendisini Avrupa'ya gitme sevdası sarmıştır. Ahmet Şuayp ile birlikte çok Avrupa hayali kurmuşlardır. Yalçın bu hayalden, *“Ahmet Şuayp ile Cuma günlerinin en sıcak sohbetlerinden birini de Avrupa'ya kaçma konusu doldururdu. “Gitmek” değil, “kaçmak” diyorum. Çünkü Saray yönetimince Avrupa'ya gitmek, bir suçtu önceden. Türkler için yasaktı. Avrupa'ya gidilemez, gizlice kaçılabilirdi ancak. Paris'e gidebilmek, tiyatrolarını, kitaplıklarını dolaşmak, istediğimiz gazete ve kitapları doya doya okumak, o uygar ve özgür ülkede yaşamak, yurttan özgürlüğü sağlamak için uğraşanlarla birlikte bulunmak... Bunlar ne*

⁹ Yalçın, a.g.e., s.50; Bengi, a.g.e., s.17.

¹⁰ Yalçın, a.g.e., s.63.

¹¹ Yalçın, a.g.e., s.64.

içimizi yakan dileklerdi. ... Paris'e kaçamadık. Buna karşın İstanbul'un ıssız ve uzak köşelerinde en sönük bir yaşama bağlıyken bile düş içinde Paris'i yaşadık..."¹² şeklinde söz etmektedir. Cahit, yurtdışına çıkma imkanı bulamamıştır ama Abdülhamit yönetimine muhalefeti, özgürlük ve yurt sevgisi ile ilgili düşüncelerini çeşitli mahfillerde dillendirmiş, bir noktada yurt dışındaki muhaliflerin yurt içinde sözcülüğünü yapmıştır. Okumak istediği kitaplara sahip olabilmek adına çeşitli eserleri¹³ Osmanlıca'ya çevirerek gelir sağlayan Yalçın, döneminde çıkan çeşitli gazetelerde yazılar yazdıktan sonra 1908 yılında Tanin gazetesini çıkarmıştır. Tanin, Meşrutiyet'in ilanından sonra yayın hayatına başlamış ve özgürlüklerin temeli olan Meşrutiyet'i alkışlama misyonunu üstlenmiştir. "*Yarın yazılarımızda, ne olursa olsun, meşrutiyeti ve özgürlüğü alkışlamalı, bayram yapmalı, dedik. ...Bu karardan sonra artık kalemlere sarılmaktan başka yapacak bir iş kalmıyordu. Ben büyük yazı masasının bir köşesine geçtim. Abdullah Zühtü bir tarafına geçti. ...Neler söylediğimi, bütün dünyayı unutmuş bir durumda, hiçbir şey düşünmeyerek, bütün gençlik düşlerimin umut ve acularının arasında doya doya, istediğim ve duyduğum gibi anlattım...*"¹⁴ Onun bu ifadelerinden meşrutiyete yönelik tutumu kolayca anlaşılmaktadır. Hüseyin Cahit, meşrutiyet'in kendilerine sağladığı özgürlükten faydalanarak tüm düşüncelerini ifade etse de, tereddütleri geçmiş değildir. O, tereddütlerini "*Ama şimdi "Kızıl Müstebit" bütün gücü ve saltçılığıyla gene padişahı. Anayasanın yeniden yürürlüğe gireceği gene onun resmi diliyle, garip, kısa bir biçimde gazetede duyuruluyordu. ...Bu özgürlüğün iç yüzü neydi? Buna ne dereceye kadar inanılabilir? Ve sonunda, ulusa verilen hakların sınırları ne kadar genişti?"*"¹⁵ sorularıyla dile getirmektedir. Onun bu haklı tereddütleri meşrutiyetin yeniden askıya alınabileceği kaygısından ileri gelmektedir.

Tanin gazetesi ile birlikte Hüseyin Cahit'in İttihat ve Terakki ile olan gönül bağı organik hale gelmiştir. Her ne kadar İttihat ve Terakki mensupları kendi yayın organları çıkıncaya kadar Cemiyet'in görüşlerini Tanin ile kamuoyuna duyuracaklarını ifade etseler de, bir süre sonra Tanin Cemiyet'in yayın organı haline gelmiş, kamuoyu da

¹² Yalçın, a.g.e., s.66.

¹³ Sultan Abdülhamit için çevirdiği romanlardan ciddi gelir elde etmiştir. Bu bağlamda yapılan eleştirilere de Abdülhamit'i desteklemediğini, işini yapıp para kazandığını söyleyerek kendini savunmuştur.

¹⁴ Yalçın, *Siyasal Anılar*, s.9.

¹⁵ Yalçın, a.g.e., s.9.

buna böyle inanmıştır.¹⁶ İttihat ve Terakki muhalifleri hem Tanin'i hem de kendisini hedef alınca, Cahit bir İttihatçı olmuş, bir müddet sonra Cemiyet'e resmen girmiştir. O, İttihat ve Terakki'den gelen Milletvekilliği teklifi üzerine, Cemiyet'e girişini ve gönülsüzlüğünü şu sözleriyle ifade etmektedir:

“İttihat ve Terakki Cemiyeti, benim gözümden yurdu kurtarmış, kutsal bir kuruluştu. Ona karşı kalbimde minnettarlıktan ve sevgiden başka bir yer olamazdı. Fakat yaradılışım gereği böyle cemiyetlere, heyetlere girmekten hoşlanmıyordum. ...Mithat Şükrü Bey'e olumlu cevap verdim. Cemiyete girmek özel bir tören havasında yapılan bir işlemdi. Beni Nuruosmaniye'de Şeref sokağında, sonradan Tasvir-i Efkar gazetesinin yönetim yeri olan eve götürdüler. Bir odaya soktular. Orada gözümlü bağladılar. Başka bir odaya girdim. Elimden tutarak bir iskemleye oturtular. Sonra gözlerimi açtular. Karşımda bütün başı kızıl bir örtüyle kapalı bir adam oturuyordu. Arkasındaki duvarda özel bir arma vardı. ...Ve bana tabanca ve Kur'an üzerinde, Cemiyet'in amaçlarına bağlı kalacağım konusunda yemin ettirdi...”¹⁷

Böylece Hüseyin Cahit, tereddüt ederek girdiği İttihat ve Terakki içinde özgürlükçü bir yurtsever olarak *“Hayatta en çok mübârezevi severim. En mesut günlerim, en şiddetle hücumu uğradığım, en şiddetle hücum ettiğim zamanlardır. O zaman damarlarımda hayat veren bir ateş tutuşur, hayatın solukluğu silinir ve gözümlü önünde bir gaye canlanır, mübarek ve muazzez bir gaye... Vatanın hayrı için, fenalığı ezmek ve iyiliği galebe ettirmek için bir mücadele...Bütün etrafıma bu ateşten bir parça vermek isterim. Fenalığa karşı müsamahakâr, lakayd veya müsadekâr duranları sarsmak, hepsini bu mübareze meydanına çekmek isterim. Yalnız fena olmamak kâfi gelir fikrinde değilim. Fenalığı ezmek için uğraşmak lüzumuna iman ediyorum. Bazen, 'Sana ne?' derler... Bu hodgâmane felsefeden nefret ederim. Çünkü, onun memleketi mahvettiğine kaniim. Gördüğüm şahsi fenalık için değil, memlekete gelen umumi fenalık için, kalbimde tükenmez bir gayz vardır. Ne vakit fenalığa karşı herkes bir fikri taavvün ile müttefikan çalışırsa, ancak o zaman kurtulacağımızı zannediyorum. İşte bunun için hücumlarımda her vakit fena bir galeyan ve biaman oldum ve en büyük hazzı vicdaniyeyi buldum.”¹⁸*

sözleriyle kişiliği net olarak ortaya koymaktadır.

¹⁶ Aslında Cahit, *“İçimde parlayan özgürlük güneşi o kadar coşkun ki, İttihat ve Terakki ile olsa bile bir bağlantıdan hoşlanmıyordum. Kimsenin gazetesi olmayacağız, kendi kendimizin gazetesi olacağız diye karşı koydum.”* diyerek isteksizliğini dile getirmiştir. Yalçın, *Edebiyat Anıları*, s.188.

¹⁷ Yalçın, *Siyasal Anılar*, s.49-50.

¹⁸ Bengi, a.g.e., s.317'den naklen.

Cahit, her yurtseverden beklenen bu hissiyat içerisinde özgürlük, vatanın selameti, milletin gelişmesi uğruna Cumhuriyet dönemi de dahil olmak üzere, en ön safta yıllarca mücadele etmiştir.

4. Fikirleri

Hüseyin Cahit yaşadığı dönem, içinde bulunduğu Cemiyet ve üstlendiği misyon itibariyle dönemin siyasî, sosyal, kültürel, dinî vb. konular başta olmak üzere bir çok alanda düşüncelerini çekinmeden ifade etmiştir.

Çocuk yaşta basın hayatının içine girmesi, dönemin önde gelen özgürlükçü aydınları¹⁹ ile diyalog kurmasını sağlamış ve Jön Türklerin faaliyetlerini takip etme imkanı bulmuştur. Dönemin en popüler anlayışı çerçevesinde özgürlükçü bir yurtsever olmuş, bu anlayışı yeni bir din gibi algılamıştır. O'na göre, Abdülhamit'in baskı ve zulüm yönetiminin ortadan kalkması, her alanda insanların özgürlüklerine kavuşması, ülkemizin medenî toplumların arasına girmesinin önündeki tüm engelleri ortadan kaldıracaktır.

4.1. Meşrutiyet ve İttihat Terakki İlgili Görüşleri

Hüseyin Cahit, yetiştiği düşünce atmosferi itibariyle, birey merkezli değil hukuk merkezli bir yönetim anlayışını benimsemiş ve bunun mücadelesini vermiştir. Dolayısıyla Meşrutiyet'in ilanını bir bayram havası içinde karşılamıştır. Meşrutiyet'in ilanında önemli rol oynadığını düşündüğü İttihat ve Terakki saflarına katılmış, “*Ben İttihat ve Terakki'ye yüksek bir inançla sarılmıştım. İttihat ve Terakki benim için bir ülküydü. İttihat ve Terakki'ye düşman gördüklerime o kadar sertçe saldırmanın sırrı işte bu güven ve inançtı.*”²⁰ diyerek siyasî yaşamını bu çizgide devam ettirmiştir. İttihat ve Terakki'nin temel felsefesi; Osmanlı vatandaşlarının eşit, özgür ve güvenli bir şekilde yaşamalarını sağlamaktır. Cahit de bu görüştedir. Ancak

¹⁹ Bunların başında; Namık Kemal, Tevfik Fikret, Ahmet Rıza, Mizancı Murat, Beşir Fuat, Muallim Naci ve dayısı Cemal Bey gelmektedir. Bkz. Yalçın, *Edebiyat Anıları*, s.49-62. Tevfik Fikret ile ilgili şu değerlendirmesi ilginç ve bir o kadar da anlamlıdır. “*Fikret'in güçlü, belirgin ve ezici bir kişiliği vardı. Çok eski zamanlarda olsaydı belki adı bir peygamber diye sonraki kuşaklara geçerdi. Daha sonraları gelseydi bir tarikat kurucusu olurdu. Ne var ki on dokuzuncu yüzyıl sonlarında Abdülhamit yönetiminin her soylu duyguyu susturan ve öldüren kıyıcılığı ve baskısı içinde Fikret, yalnızca sanat ve yurtseverlik yolunun başı oluyordu.*” Bkz. Yalçın, a.g.e., s.132.

²⁰ Yalçın, *Siyasal Anılar*, s.198.

gelişmeler, hem İttihat ve Terakki'nin hem de Cahit'in yarıldıklarını göstermiştir. O, bunu şöyle ifade etmektedir:

“Meşrutiyet’in biz Türklerde ve Türk gazetecilerde ilk yarattığı sonuç, Türklüğü boğmak Osmanlılığı yaratmak olmuştur. “Osmanlı” sözü, hiçbir zaman, zorbalık devrinde bile, meşrutiyetten sonraki kadar değer bulmamıştı. Abdülhamit zamanında arada sırada, Türk sözünü ağza alma olanağı vardı. ...Ama meşrutiyet gelir gelmez, bizi Türk olduğumuzu unutmış görünmeğe götürdü. Kullandığımız biricik sözcük “Osmanlı” oldu böylece. ...İttihat ve Terakki Cemiyeti yalnız katıksız Türklerce kurulmamıştı. İçinde Müslümanlığın çeşitli ırklarından gelen kişileri vardı. Onun için Cemiyet ilk günlerde Türklüğün üstünlüğü siyasasını tutamazdı. Müslümanlığın Hıristiyanlara üstünlüğü savını da gütmeye olanak yoktu. İşte bu zor durum içinde uydurma Osmanlılığa sarıldık. Bu renksiz, anlamsız, sözcük çevresinde birleşebileceğimiz sanısıyla avunmak istiyorduk. ...Hepimiz bu dışsal birleşme içinde sanki aynı yurdun çocuğu, yurt kardeşi olabilirdik. ... Bulgar için yurt, Makedonya’yı da alıp götürerek Sofya ile birleşmekti; belki İstanbul’a kadar da sarkmak isteyecekti. Rum için yurt, Anadolu’nun bazı parçalarını da koparmak koşuluyla İstanbul’du. Ermeni Anadolu’yu parçalayarak kendisine özgü bir yurt yapmayı düşünüyordu. Arap, Arnavut? Bunlar belki belirsiz bir din bağıyla İstanbul’a bağlıydılar. Ama en çok para verene, en çok çıkar sağlayana dönmeyeceklerine nasıl inanabilirdik?”²¹

Yıllarca beklenen ve hedeflenen Meşrutiyet’in sağladığı özgürlük, etnik unsurların ayrılıkçı fikirlerini yaydığı ve bunun için faaliyet gösterdiği bir ortamın oluşmasına neden olmuştur. Yalçın, “Açıkçası, görülüyor ki ülkeyi kurtaracak biricik yol diye yıllardan beri arkasından çıldırılmış olduğumuz meşrutiyet, memleket için çok önemli bir tehlike doğuruyordu. Memleketi benimsemiş biricik unsur, memleket için içtenlikle bir özgeçiye katlanacak, her zorluğu çekecek unsur Türklerdi. Memleket, yalnız Türkler için “yurt”tu. “Yurt” (vatan) kelimesi ağızdan çıktığı zaman buna yalnız Türk’ün yüreği cevap veriyordu.”²² diyerek hissiyatını ortaya koymuştur.

Görüldüğü üzere; İttihat ve Terakki'nin Osmanlılık fikri tutmamış, ülke her gün daha kötüye doğru gitmeye devam etmiştir. İttihat ve Terakki yönetiminde ülkenin her geçen gün kötüye gitmesini

²¹ Yalçın, a.g.e., 39-42.

²² Yalçın, a.g.e., s.41.

Hüseyin Cahit, cemiyet kadrosunun iyi niyetli olmalarına rağmen, yönetim tecrübesizliğine bağlamaktadır:²³

“...Yönetimin başına geçmek düşüncesini İttihat ve Terakki’yi kurmuş olanların zihni almazdı. İttihat ve Terakki’yi kuranlar, yaşamı, dünyayı, siyaseti bilmeyen dengesiz gençlerdi. Bunlarda yalnız yüksek bir ateş vardı: Yurt sevgisi. Saray zorbalığının ülkeyi batırdığını görüyorlar; yurdu kurtarmak istiyorlardı. Bunun için de meşrutiyetin gerekliliğine inanmışlardı. Ülkede keyif ve zorbalık hakim olmayıp da yasa ve adalet hüküm sürerse, bütün fenalıklar ortadan kalkacak sanıyorlardı. Meşrutiyet olunca iç yönetim makinesi bir tılsım etkisiyle hemen düzeleceği gibi Türkiye’den ayrılmak istediğini gösteren azınlıklar da dileklerinden vazgeçecekler, katıksız bir Türk yurtsever olacaklardı. Çünkü bunlar haksızlıktan ve adalet yokluğundan yakınmıyorlar mıydı? Kimseye yasa dışı bir işlem yapılmazsa artık bir isteyecekleri olabilir miydi? Meşrutiyeti gerçekleştiren Türkiye, aynı zamanda yabancı devletlerin baskısından da kurtulacak, Rus Çarlığı’nın bilinen emellerine karşı Fransa ve özellikle İngiltere gibi özgürlükçü ülkelerde güçlü bir savunucu bulacaktı. ... Niçin böyle düşünüyorlardı? Başka türlü düşünemedikleri için. Dar, sıkı, bir çevre içinde kendi kendilerini yetiştirmişlerdi. Batı’yu pek uzaktan şöyle böyle seçiyorlar, karanlıkta görünen bütün varlık gibi ona gerçek dışında büsbütün düşsel ve kendilerine özgü bir nitelik veriyorlardı. Yüksek, temiz bir dilekle, sarsılmaz bir yurt ve özgürlük sevgisi ve inancıyla işe sarılmışlar, başarı kazanmışlardı. Ama meşrutiyet gerçekleşince ülkeyi yönetme görevinin başlayacağını akıllarına getirmemişlerdi. Asıl zorlukların şaşılması yığınlar halinde birikmeye başlayacağı dakikada, onlar zorlukların bitip ortalığın cennete dönüşeceği umudundaydılar.”²⁴

İttihat ve Terakki sonrası kurulan hükümetler ve görevlendirmeler Cahit’in hiç hoşuna gitmemiştir. O, bu durumu şu sözleriyle tenkit etmiştir. “Hükümetlerin bir mantığı olması gerekir. Bir balık havada uçmaz, bir kuş suyun içinde yaşayamaz. Biz bugün hükümetimizi böyle bir mantıktan yoksun görüyoruz. Tıpkı, kanatları olmadığı halde uçmaya, gözleri olmadığı halde görmeye çalışan bir yaratık gibi çevresine uyamamış, gereksinimlere uygun gelmemiş, bir

²³ Hüseyin Cahit Yalçın’ın düşüncelerine, Ahmet Bedevî Kuran “Cemiyetin hükümet işlerinde bir bilgisi, tecrübesi yoktu... buyuruyorsunuz. Fesüphanallah! Memleketin en maruf ve tecrübeli simalarından biri olan Kamil Paşa’nın iskati için Meclis riyasetine takrirler yağdıran zatallileri değil mi?” diyerek sert eleştiriler getirmiştir. Kuran, A. Bedevî, Hüseyin Cahit Yalçın Beye Açık Mektup, İstanbul, 1954. s.39.

²⁴ Yalçın, a.g.e., s.22-23.

*kurul gibi görüyoruz. Karşımızdaki hükümet neyin hükümetidir? Baskı yönetiminin hükümeti mi, Genç Türklerin Hükümeti mi? Meşrutiyete uygun yönetim, baskı kurumlarının yurt hainlerinin döküntüleriyle kurulamaz. Kurulmak istenirse işte bugünkü yönetim gibi mantıksız bir yaratık olur. Bu hükümetten kurtulmak için bir an önce Mebuslar Meclisi'nin toplanmasını beklemekten başka çare yoktu.”*²⁵ Hüseyin Cahit'in burada vurgu yapmak istediği, İttihat ve Terakki'nin yönetim tecrübesizliği, kadrolarının yönetimde görev alabilecek nitelikten uzak olması, mevcut yönetim içinden Meşrutî yönetimin destek görmemesinin hedeflenen değişimi geciktirmesidir.

Cahit, zaman zaman içinde bulunduğu İttihat ve Terakki'nin uygulamalarını da eleştirmiş, haber yapmış ve hatta bu nedenle Tanin gazetesi kapatılmıştır. Yalçın, konuyla gelişmeyi şöyle naklediyor:

*“Enver, Harbiye bakanlığına geldikten birkaç gün sonra Tanin'e telefon geldi. Gazetede askerlikle ilgili bir haber varmış; bunu kimin yazdığını soruyordu. Gazeteyi karıştırarak sözünü ettiği haberi buldum; küçük ve bence gerçekten önemsiz bir haber olduğunu açıkladım. O, haberi vereni ve kaynağını öğrenmek istiyordu. Burasının gazete sırrı olduğunu, haber kaynağının adını veremeyeceğimi söyledim. “Ama gazeteni kaparım sonra” dedi. “Helal olsun sana” dedim. Ve gerçekten Tanin iki gün kapandı. Buna hiç kızmadım ve üzülmedim. Hem de Enver'in izlediği ilkedden ötürü, yakın bir arkadaşına karşı böyle davranmasından sanki hoşnut bile oldum. Şu dostluk ve hatır belasının resmî işlerden kalktığını görmek gerçek bir mutluluktu.”*²⁶ Hüseyin Cahit'in İttihat ve Terakki'ye yönelik eleştirilerini kabullenemeyen yönetim, izlediği yayın politikasını değiştirmesini istemiş, ancak O, yayın politikasını değiştirme yerine, özgürlük adına gazeteyi bırakmayı tercih etmiştir. Çünkü Hüseyin Cahit, özgür bir gazeteci olmayı her zaman temel ilke olarak benimsemiştir. Bu inancı dolayısıyla gazeteyi devretmek zorunda kalmıştır.

O konuyla ilgili düşüncelerini ve yaşanan süreci; “Gazeteyi çıkarmaya başladığımız günden beri Tanin'e yazılması istenen makale, ya da Tanin'de değinilmesi istenen bir konu üzerine İttihat ve Terakki Cemiyeti adına bana hiçbir başvurma yapılmış değildir. Tanin'de ne çıkmışsa, hepsi, benim isteğimle, benim düşüncemle doğarak yazılmış şeylerdir. ...Şimdi sıra hükümeti eleştirmeye gelmişti. Bunu da özdenlikle yapıyordum. Ama yayınladıklarım işte arkadaşlarımın hoşuna gitmiyordu. Belki onlar böyle düşünmekte haklıydılar. ...Ülkeye özgürlük ve meşrutiyet getirmek için en büyük

²⁵ Yalçın, a.g.e., s.48.

²⁶ Yalçın, a.g.e., s.203.

tehlikelerle çatışarak sonunda 1908 devrimini yapmış ve 31 Mart gericiliğini tepelemeyi başarmış, Babıali baskınıyla ülkeyi yeniden kurtararak yurda Edirne'yi kazandırmış İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı kalbimde beslediğim saygı ve iç yükümlülüğü duygusu, içimdeki her çeşit düşüncüyü yendi. Arkadaşları çalışmalarında rahat ve bağımsız bırakmak için Tanin'i gözden çıkarmaya karar verdim.”²⁷ şeklinde anlatmaktadır.

Hüseyin Cahit, doğru bildiğini gözünü kırpmadan söyleme tavrını, Cumhuriyet döneminde de sürdürmüş, hoşuna gitmeyen uygulamalara karşı çıkmış, hatta Mustafa Kemal Atatürk'e dahi muhalefetini açık yüreklilikle belirtmiştir. Malta sürgününden dönen Yalçın, Tanin gazetesini tekrar çıkarmaya başlamış, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ve uygulamaları ile ilgili düşüncelerini ve eleştirilerini söylemekten geri durmamıştır.

4.2. Hilafet Kurumuna Bakışı

Hüseyin Cahit, Cumhuriyet'in ilanından ve yapılan yeniliklerden oldukça memnundur. Ancak O'nun İttihatçı²⁸ bir çizgiden gelmesi, Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün kendisine büyük ölçüde teredditle bakmasına sebep olmuştur.²⁹ O, bu durumu Atatürk ile yaptığı bir görüşme sonunda “Demek ki ben o içten ve derin duyguların coşkusu arasında inançlı ve mutlu, onun yanından ayrılırken Mustafa Kemal Paşa, içinden beni kendisini arkadan vurmak için hilelere başvuran bir adam diye düşünüyordu. Ülkü bakımından birbirimize bu kadar yakın olduğumuz halde yaşamda birbirimizi anlayamayışımız gerçek bir gariplik oluşturmıştır.”³⁰ diyerek ifade etmiştir.

O, özellikle Hilafet'in kaldırılması hususunda Atatürk'e muhalefet etmiş, içinden geldiği İttihat ve Terakki önde gelenleri³¹

²⁷ Yalçın, a.g.e., s.208-211.

²⁸ İttihat ve Terakki mensupları, Anadolu'da yürütülen Mili Mücadeleye hiçbir zaman karşı olmadıklarını şu sözleriyle ifade ederler. “Eskiden İttihat ve Terakki'ye bağlı arkadaşlar Anadolu örgütüne hiç karşı değildiler. Mustafa Kemal Paşa isterse İttihat ve Terakki'nin başına geçsin, örgüt yeniden kalkındırılsın; isterse başka bir örgüt kursun. İsterse cumhurbaşkanı olsun, bizim bu konularda hiçbir karşı koymamız yoktur. Ayrıca İttihat ve Terakki'yi diriltmek ve çalıştırmak düşüncesinde de değiliz.” Yalçın, a.g.e., s.274.

²⁹ Krş. Bengi, a.g.e., s.188.

³⁰ Yalçın, a.g.e., s.276.

³¹ O dönemde yurt dışında bulunan ve Hüseyin Cahit'in büyük sevgi ve hürmet beslediği İttihatçılar, Talat Paşa, Cemal Paşa, Enver Paşa, Dr. Nazım,

gibi düşünerek hilafetin kaldırılmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Bu hususta ilk önce “Emir Ali ve Ağa Han” imzasıyla İsmet Paşa’ya gönderilen hilafetin kaldırılmasına muhalif mektubu Tanin’de yayınlamak tepkileri üstüne çekmiştir.³² Hüseyin Cahit, Hilafet’in³³ dinî bir meseleden ziyade, siyasî bir mesele olduğunun farkındadır ve konuya bu şekilde yaklaşmaktadır. O, hilafet müessesesinin İslam dünyasının birliğinin sağlanmasında önemli bir işlev göreceğini; “Halifelik bizden giderse, beş on milyonluk Türkiye Devleti’nin Alem-i İslam içinde hiç ehemmiyeti kalmayacağını, Avrupa siyaseti nazarında da en küçük ve kıymetsiz bir hükümet mevkiine düşeceğimizi anlayabilmek için büyük bir dirayete lüzum yoktur. Milliyet-perverlik bu mudur? Hakiki milliyet hissini kalbinde duyan her Türk, makam-ı hilafete dört elle sarılmalıdır.”³⁴ şeklinde belirtmiştir. Bu noktada Cahit’in yaklaşımı tamamen siyasîdir. Çünkü O, Türk milletini İslam dünyasının lideri olarak görmek istemektedir. O’nun bu yaklaşımı imparatorluk geleneğinin içinden gelmesinden, İslam dünyasının ancak Türklerin sayesinde emperyalist emellerden kurtulabileceğine inanmasından ve mensubu olduğu İttihat ve Terakki’nin takip ettiği politikadan kaynaklanabilir. Yalçın’ın daha sonraki düşünceleri göz önünde tutulacak olursa, aslında hilafetin dinî değil siyasî bir kurum olduğuna gerçek anlamda inandığı; “Kur’an’da halife sözü yalnız Adem münasebeti ile geçer. ...Müslümanların bu kadar ehemmiyet vermiş, veyahut verir gibi görünmüş oldukları hilafet hakkında Kur’an’da hiçbir sarahat bulunmaması Allah ve Muhammet

aralarındaki mektuplaşmalarında Hilafet müessesesinin kaldırılmaması gerektiğini, fonksiyonel anlamda bunun çok önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu noktada Enver Paşa, Cemal Paşa’ya yazdığı bir mektupta bunu açık bir şekilde ifade etmektedir. “Biz Hilafet ve Saltanatın muhafazası taraftarıyız. Fakat idareyi halka doğru götürmek şartıyla.” Bkz. Yalçın, H. Cahit, *İttihatçı Liderlerin Gizli Mektupları*, Yay. Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul, 2002, s.71. Diğer yandan Enver Paşa bu sırada tüm Müslümanları emperyalizmin tahakkümünden kurtarmak için “İslam İhtilal Cemiyetleri İttihadı” adı altında İslam coğrafyasının bütün bölgelerinden üyelerinin bulunduğu bir cemiyet kurmuş ve bu cemiyet faaliyetlerine başlamıştır. Yalçın, a.g.e.,s.82.

³² Bu mektubu Tanin’de yayınlaması O’nun İstiklal Mahkemesi’nde yargılanmasına sebep olmuştur. Bkz. Huyugüzel, a.g.e., s.36; Bengi, a.g.e., s.217.

³³ Halifeliğin dini, siyasî ve sosyal boyutları ile ilgili bkz. Akbulut, Ahmet, *Sahabe Devri Siyasî Hadiselerin Kelami Problemlere Etkisi*, İstanbul, 1992, s.90vd.

³⁴ Bkz. Yalçın, H. Cahit, “Şimdi de Hilafet Meselesi” *Tanin*, 11 Kasım 1923.

nazarında bir hilafet meselesi mevcut olmadığına büyük delil teşkil eder.”³⁵ sözlerinden anlaşılmaktadır.

Cahit’in hilafetin lüzumu ile ilgili görüşlerine, Mustafa Kemal Atatürk, “Efendiler halifelik konusundaki görüşlerimi bundan önce açıkladığım için, bu sözleri burada yorumlamaya gerek görmüyorum. Ancak halifelik makamına dört elle sarılmak zorunda bulunan bir yönetim biçiminin Cumhuriyet olamayacağını anlayabilmek için de, büyük bir zekaya gerek olmadığını söylemekle yetineceğim.”³⁶ sözleriyle cevap vermiş, artık hilafet müessesesinin Cumhuriyet ile bağdaşmasının söz konusu olmadığını, Türk milletinin kendini idare edecek en iyi yönetim olarak Cumhuriyet rejimini benimsediğini vurgulamıştır.

4.3. Türkçülük Hareketine Bakışı ve Türkçülüğü

Türkçülük düşüncesi, Osmanlıcılık düşüncesinin hedeflenen siyasî başarıyı gösterememesi, İslamcılık düşüncesinin de iflası üzerine, devletin siyasî ve sosyal olarak bütünlüğünün korunması fikrinden doğmuştur.³⁷

Meşrutiyetin ilanından sonra İttihat ve Terakki’nin izlediği politikanın Osmanlıcılık düşüncesi üzerine kurulu olduğu bilinmektedir. Ancak devlet içindeki etnik ve dini unsurlar takip ettikleri politika ile bunun mümkün olmadığını göstermişlerdir. Hüseyin Cahit, bu oluşumu ve Türkçülük hareketinin doğuşu ve Türkçülüğün esasları ile ilgili görüşlerini; “Realitenin ilk darbeleri bu ideali çarçabuk hırpaladı. Çünkü birleşeceğini umduğumuz muhtelif unsurlar, hürriyet ve musavvati Türklerden ayrılmak ve Türk vatanını parçalamak için bir silah olarak kullanmaya kalktılar. İşte böyle hayati bir müdafaa zaruretidir ki, bu vatanı bir Türkçülük hareketi doğurmuştur. Eğer bu Türkçülük hareketi olmamış olsaydı, bugünkü Türk vatanının bütünlüğü mümkün olmazdı. ... Bizimki bir taklit ideoloji değildir. Sadece Türk vatanı içinde Türk hakimiyetinin bekası namına lüzum hissedilmiş, bir müdafaa tedbiridir. Türk’ün yaşama sevk-i tabiisinden doğmuş bir hamledir. Türkün bütün ırklardan üstün olduğunu, dünyayı Türk hakimiyeti altına almak iddiasını aklımızdan bile geçirmiyorduk.”³⁸ şeklinde açıklamaktadır.

³⁵ Bengi, a.g.e., s.299’ dan naklen.

³⁶ Bkz. Atatürk, M. Kemal, *Nutuk*, Yay. Haz. Kemal Bek, İstanbul, 2005, s.741-742. Krş. Bengi, a.g.e., s.205.

³⁷ Eroğlu, Hamza, *Türk İnkılap Tarihi*, İstanbul, 1982, s.61.

³⁸ Yalçın, H. Cahit, “Bizde Türkçülük ve Irkçılık” *Tanin*, 22 Ekim 1945.

Cahit, Türk ve Türkçülük hareketi ile ilgili yaşananları ise, Abdülhamit döneminde bile bazen kullandıkları Türk kavramını, İttihat ve Terakki döneminde ağızlarına bile almaktan uzak durduklarını, ama bunun bile yeterli olmağı şeklinde belirtmektedir.³⁹ Bu dönemde Hüseyin Cahit'in kaleme aldığı Millet-i Hakime başlıklı yazısında devletin içinde çeşitli etnik ve dinî unsurların bulunduğu, ancak hakim unsurun devleti kuran, onun için malını, canını feda edebilecek olan Türkler olduğunu vurgulamış “*Ne denirse densin, ülkede millet-i hakime Türklerdir ve Türkler olacaktır*” demiş ve bütün şimşekleri üzerine çekmiştir.⁴⁰ Yalçın, böyle bir yazı kaleme alınca kendisinin de Türk olmadığı yönünde yayınlarla karşılaşmıştır. O, bu tür yayınlara; “*Bu Hürriyet ve İtilafçı bana “Arnavut” diyor. Arnavut yakınlarımdan söz ediyor. Herhangi bir ulusa ve ırka bağlı olmak hiçbir zaman kabahati oluşturmaz. Arnavut olsaydım çoktan beri “Arnavudum” derdim. İstanbullu ana babadan doğmuş bir Türküm. Anam, babam, ben Arnavutluğun yüzünü bile görmedik. Ailem de bir tek Arnavutça kelime bilen kimse olmadığı gibi akrabalarım içinde üstelik evlenme yakınlığı yüzünden olsun, bir Arnavut yoktur. ... Şimdiye kadar siyasal düşmanlarımdan bin türlü iftira ve yalanları arasında öyle bir yakıştırmaya da uğramamışım. Yirmi yaşında yazı yazmaya başladığım günden bu ana kadar bütün kalbimi, ruhumu, kalemimi, Türklüğe kendi ulusuma verdim ve meşrutiyetin ilk zamanlarında ülkede ilk Türkçülük hareketine ben önyak oldum. Türk Ocaklarını kuran tıbbiyeli gençler, Ocağa benim başkanlık etmemi istediler. Fazla bir şey eklemegi gerekli görmüyorum.*”⁴¹ açıklamalarıyla cevap vermiştir.

Hüseyin Cahit, Türk milliyetçiliği fikrinin ve Türkçülük hareketinin, ırk temeli üzerine kurulan bir fikir hareketi olmadığına inanmış,⁴² Türk milliyetçiliği fikrinin toplumsal taban bulması için yayınlar yapmıştır. Hatta, Ziya Gökalp'e ait şu meşhur beyitleri

“Düşman Ülkesi viran olacak,
Türkiye Büyüyüp Turan olacak;
Vatan ne Türkiyedir Türklere ne Türkistan,
Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir Turan”

Tanın gazetesinde yayınlaması, halkı hayali emeller peşinde sürüklediği gerekçesiyle eleştirilmiştir.⁴³ Ancak o, bir Türkçü olarak

³⁹ Yalçın, *Siyasal Anılar*, s.39-42.

⁴⁰ Bengi, a.g.e., s.291.

⁴¹ Yalçın, a.g.e., s.249.

⁴² Bkz. Bengi, a.g.e., s.295.

⁴³ Kuran, a.g.e., s.41.

hiç tereddüt etmeden, düşündüklerini ve inandıklarını yazmaya devam edip Türkçülük hareketine hizmet etmiştir.

4.4. Din ve İslam İle İlgili Görüşleri

Yukarıda da ifade edildiği üzere, Hüseyin Cahit dini bilgilerini ailesinden almış, aile kütüphanesinde bulunan dini içerikli eserlerin arasında geleneksel bir İslam anlayışı içinde büyümüştür. Okumaya olan ilgisi daha sonra onun farklı eserlere yönelmesine sebep olmuş, özellikle de pozitivist yayınlardan oldukça etkilenmiş, dini inançları sarsıntıya uğramıştır. Bir dönem düşünceleri dinsizlik denebilecek bir boyuta ulaşmışsa da, din konusundaki tereddütleri ömrünün sonuna kadar devam etmiş⁴⁴ olmakla birlikte dine toplumsal bir olgu olarak bakmış, toplumsal bütünleşme açısından dinin yerinin önemli olduğunu belirtmiştir.

Hüseyin Cahit, İslam dini ile ilgili olarak Kur'an'ın ortaya koyduğu İslam ile hocaların sunduğu İslam arasında fark olduğunu, Müslümanların hatta hocaların bile İslam'ı bilmediklerini; *“İçtenlikle söylemek gerekir ki, Müslüman dininin şeriatının ne olduğunu hiç birimiz bilmiyorduk. Müslüman dini üzerinde okullarda öğretmenler bir parçacık ne öğretmişlerse, ondan başka kimsede temelli bir bilgi yoktu. Kur'an'daki yargılara dayanan gerçek Müslümanlıkla din bilginlerinin yaydıkları Müslümanlık arasındaki derin uçurumun kimse farkında değildi. Ben bunu ancak son yıllarda, bomboş vakitlerim arasında, Kur'an'ı uzun uzun karıştırmalar sonucunda öğrendim.”*⁴⁵ şeklinde açıklamıştır. Hüseyin Cahit'in din ile dinin anlaşılma biçimleri arasındaki farklılığı tespiti oldukça yerinde olup, süregelen geleneksel İslam anlayışı ile Kur'an'ın emrettiği İslam'ın birbiriyle örtüşmediği bugün hala yaşanan bir gerçeklik olarak kendini göstermektedir.

Hüseyin Cahit'e göre Kur'an'da din ile dünya işleri ayrılmış ve İslam dini Tanrı'ya iman (Tevhid inancı) esasına dayanan sade bir dindir. O, konuyla ilgili düşüncelerini; *“Kur'an'da din ve dünya işleri kesinlikle birbirine karıştırılmamıştır. Kur'an'da Müslümanlık yalnız tek bir Tanrıya ve ahiret gününe inanmak sayılmıştır. Kur'an'da dünya işlerine ait hükümlerin bulunması, Muhammed'in aynı zamanda bir hükümet başkanı görevini yapmağa, olayların gidişiyle zorunlu olmasından ileri gelmiştir. Dünyaya ve hükümet işlerine bağlı bu hükümlerin, Müslüman dininin temellerinden bir parçayı oluşturduğu konusunda Kur'an'da hiçbir sava rastlanmaz. ...İşte*

⁴⁴ Krş. Huyugüzel, a.g.e., s.6; Bengi, a.g.e., s.296.

⁴⁵ Yalçın, a.g.e., s.121.

Muhammed dininin bu sadeliği bilinseydi, Kur'an'da dünya işleri üzerindeki hükümlerin Müslüman dini ile hiçbir ilgisi olmadığı ortaya konsaydı en katıksız bir Müslüman bile vicdanıyla uzlaşmazlığa düşmeden, dinine hiç aykırı gitmeden, en saf bir meşrutiyetçi olabileceğini görürdü. Ama bu noktayı anlayan ve gören bir tek devrimci bulunmadığı gibi, bulunsa da bu gerçeği bağınaz hocalara kabul ettirmenin olanağı yoktu.”⁴⁶ şeklinde belirtmektedir.

Cahit, İslam'ın emir ve yasaklarının olduğunu, bu emir ve yasakların sadece Allah'ın emri olduğu için yapılması gerektiğini, ifade ederek spor yapmış olma veya zayıflama için yapılan davranışların ibadet olamayacağını; “Eğer bir din varsa, itikat edilen bir Allah'ın emrine itaat edilecekse bunu içimizde hissettiğimiz, kalbimizde titrediğimiz duyduğumuz bir imanın sevki ile sırf Allah'ın emri olduğu için, bu yüksek varlığa hüürmet ve incizabımızın tecellisi şeklinde bir menfaat ve mülahazaya düşmeden yapacağız. Zayıflayayım ve güzelleşeyim diye aç durayım ve vücudumdaki toksinleri çıkarayım, romatizmam hafiflesin diye tutulan oruçla, Allah'a ibadet mefhumu arasında ne münasebet var?”⁴⁷ diyerek, yaşadığı dönemin din anlayışına ve din görevlilerinin tutum ve davranışlarına isyan etmektedir.

Yalçın'ın din anlayışı, laiklik düşüncesiyle yakından ilişkilidir. O'na göre laiklik, hiçbir zaman dinsizlik değildir. Laiklik din ile dünya işlerinin birbirinden ayrılması ve inananın inancının, inanmayanın inanmama hürriyetinin teminat altına alınması, hiç kimsenin bireysel inançlarını başkalarına zorla empoze edememesidir. Bu itibarla Cahit, inanç ve vicdan özgürlüğü taraftarıdır. Yalçın'ın siyaseten içine girdiği bazı tartışmalar, onun tepkileri üzerine çekmesine neden olmuştur. DP döneminde özellikle Ezan'ın Türkçe okunmasının lüzumu üzerine CHP'nin görüşlerini yansıttığı yazıları şiddetli eleştiri almıştır.⁴⁸

4.5. Komünizm ve Faşizm'e Yönelik Tutumu

Hüseyin Cahit, pozitivistimin ve dönemin çarpık din anlayışının etkisi ile dini düşüncelerinde tereddütler oluşması sonucu, Marksizm'e ilgi duymaya başlamış, çeşitli hikayelerinin arasına serpiştirerek Marx'ın görüşlerini yayınlamıştır. Daha sonra Marksizm ile tarihi maddecilik görüşünün birbirinden farklı olduğunu ifade etmiş,

⁴⁶ Yalçın, a.g.e., s.122-123.

⁴⁷ Bengi, a.g.e., s.302'den naklen.

⁴⁸ Bengi, a.g.e., s.302.

Marx'ın fikirlerini ve yanıldığı hususları ortaya koyarak, Marksizm'e savaşı açmıştır.⁴⁹

Hüseyin Cahit, müptelası olduğu hürriyet anlayışı çerçevesinde Marksizm'i değerlendirerek, kendi dışında hiçbir fikri düşünceye yaşam hakkı tanımayan bir düşünce sistemi olduğunu ileri sürmüştür. Bu bağlamda; *“Şimdi Stuart Mill'in hürriyetinin yanında bir de Marks'çuların hürriyeti yaşamaktadır. Birbirine tamamen zıt olan bu iki hürriyetin birbiriyle temasları ve birbirlerinin içlerine girmeleri modern dünyanın en feci buhranlarından birini doğurmuş ve mütefekkir beşeriyeti halledilmesi çok zor bir mesele karşısında bırakmıştır. Rusya'da yerleşen Marks'çılık prensip itibariyle Sovyetler Birliği hudutları içinde kalmış ve başka memleketlere nüfuz etmeye çalışmamış olsaydı mesele bu kadar karışık ve vahim olmazdı. Fakat Marks'çılık prensip itibariyle, müteceviz ve mütearrız bir imandır. O, bütün dünyayı istila etmek ve bütün dünyayı kendi kanatları çerçevesine almak ister. Onun içindir ki, Moskova'da dünya ihtilalini ve dünyanın her tarafından Marsk'çılığı hazırlamak vazifesiyle bir Komintern teşkilat kuruldu. ...Garp medeniyetini vücuda getiren, kuvvetlendiren hürriyet, Marks'çılığın teessüsünden sonra garp medeniyetini öldürecek bir amil haline geliyordu. Garp medeniyeti bu silahı kendi eliyle hazırlayarak kendi düşmanı olan Marks'çılara veriyor ve benim aleyhimde istediğiniz gibi çalışınız; istediğinizi söyleyiniz; istediğiniz gibi tahrikler propagandalar yapınız. Bolşevikler için bütün dünyada kendi mezheplerini neşretmek serbest fakat hiçbir memleket için Rusya'ya gidip muhalif bir kanaati müdafaa etmek imkansız.”*⁵⁰ demiştir.

Komünistlerin kendi fikirlerini yaymak için özgürlük talep ettiklerini; *“Komünist karşıma dikiliyor: Bana hürriyet ver, hürriyet isterim, diyor. “Söyleyeceğim, yazacağım, içtimalar yapacağım, taraftar toplayacağım” diyor. Birden bire medeni ve demokrat bir cemiyette bu en tabii bir hak gibi görünür. Çünkü garp medeniyetinin temeli dört hürriyettir ve bu dört hürriyetin biri de fikir ve söz hürriyetidir, matbuat hürriyetidir. Bugünkü Avrupa'yı yanılta ve felaket yoluna sevk eden de budur. Çünkü kendisinden hürriyet isteyen ferde cemiyetin sorma hakkı vardır. “Sen kimsin? Sen benden misin? Bu vatanın evladı, bu cemiyetin azası olmayı kabul ediyor musun? Vatandaş, bu hürriyeti nasıl kullanacaksın?”* sözleriyle ifade ederken, komünistlerin kendi düşünceleri dışında kalan insanlara kendilerini ifade hakkı bir yana, yaşam hakkı bile tanımadıklarını da; *“Eğer o samimi ise bana ancak şu cevabı verebilir. Evvela ben senin*

⁴⁹ Bengi, a.g.e., s.307.

⁵⁰ Yalçın, H. Cahit, *Karşımıza Çıkan İlk Hayati Mesele*, Ankara, 1946, s.3-4.

*vatandaşın değilim. Çünkü ben vatan hissiyle kendimi bağlı görmem. Benim ruhi vatanım komünist dünyasıdır. Ben senden hürriyet istiyorum. Bu, seni yıkmak, seni susturmak ve seni öldürmek hürriyettir. Bunu yapabilmek, bunu yapacak taraftar ve kuvvet toplamak için hürriyet istiyorum. Hükümeti ele geçirince seni ve senin gibileri bodrumlara doldurup beyinlerinizi patlatacağım. Sağ bıraktıklarımın ağızlarına kelepçe takacağım...*⁵¹ sözleriyle dile getirmiştir.

Hüseyin Cahit, birbirlerine yakın olması düşünülen sosyalistler ile komünistler arasında bir karşılaştırma yaparak, özellikle özgürlükler, vatan ve vatanseverlik noktasında sosyalistlerin daha anlaşılabilir olduğunu; *“Onlara zihniyet bakımından en yakın olmaları icap eden sosyalistler bile komünistlerle bir arada çalışmayı reddediyorlar. Çünkü vatan hissini taşıyan bir kimse bir vatan düşmanı ile birleşemez. ...Partiler birbirini devirir; iktidar mevkiinde partiler değişir. Fakat hiç biri, hükümeti ele geçirince diğerlerini mahvetmeye kalkmaz. Hürriyete dokunmaz, milli hakimiyeti yıkmaz. İşte İngiltere’de Sosyalist Parti iktidar mevkiinde. Kimin hürriyeti tecavüze uğruyor? Hangi parti dağıtılıyor? Fakat komünist partinin tamamen değil de kısmen hakim olabildiği memleketlere, Lehistan’a, Bulgaristan’a, Yugoslavya’ya ilah. bakınız hürriyet ne hale geliyor.”*⁵² şeklinde dile getirmiştir.

Komünizm’e şiddetli bir şekilde karşı çıkan Hüseyin Cahit, bu düşüncenin demokrasi ve hürriyet fikrinden faydalanarak Türkiye Cumhuriyeti topraklarına girmesine kesinlikle müsaade edilmemesi gerektiği düşüncesinden hareketle *“Rejimin yirmi senedir yaşaması ve kuvvetlenmesi onu daha geniş nispette tatbika imkan verdiği imanını kalplerimize telkin etmiştir. Bugün işte genişletme safhasının başlangıcında bulunuyoruz. İhtiyatı nasıl unutabiliriz ki, yani beynelmil el en sağlam, en demokratik, eskiden beri en hür memleketleri bile uyanmaya ve tedbir almaya mecbur bırakmıştır. Bazı İsviçre kantonları komünizmi kanun harici ilan ediyor; eski İngiliz Başvekili komünizmi Rusya menfaatlerine hizmet eder beynelmil el bir teşekkül olduğunu söylüyor; ...Biz bu halimizde, inkişafımızın bu ilk safhasında, nasıl olur da komünizme kollarımızı açar ve bu beşinci kolun ta Büyük Millet Meclisinin içine varıncaya kadar vatanın her tarafına sokulmasına ve ecnebi bir teşkilat namına vatanımızı yıkmaya çalışmasına müsaade ederiz?”*⁵³ sorusunu sormaktadır. Bu soru ile dönemin yöneticilerine de mesajlar

⁵¹ Yalçın, a.g.e., s.6-7.

⁵² Yalçın, a.g.e., s.9.

⁵³ Yalçın, a.g.e., s.17-18.

vermektedir. O, Türkiye’de Komünizm taraftarları ile hararetli münakaşalara girmiş, hatta DP’nin demokrasi ve hürriyet adına yaptığı açılımlara, farkında olmadan komünistlere hizmet ettiği gerekçesiyle eleştiriler getirmiştir.⁵⁴

Özgürlük ve yurtseverlik noktasında hiç taviz vermeyen Hüseyin Cahit, faşizm karşısında da komünizmden farklı bir tavır takınmamıştır. O’na göre özgürlükleri kısıtlayan, bireylerin kendilerini ifade etmelerini engelleyen her türlü ideoloji bir “irtica” hareketidir ve mücadele edilmesi gerekir. Bu bağlamda özellikle Alman Faşizmini tenkit eden yazılar yazmış, ancak bu arada Hitler’in “Mein Kampf” (Kavgam) adlı eserini de çevirmekten geri durmamıştır.⁵⁵ Hitler’in eserini çevirmesi onun bir Hitlerci olduğunun göstergesi değildir, çünkü o, bütün totaliter yönetim biçimlerinin karşısında laik, özgürlükçü, liberal bir anlayışın⁵⁶ mücadelesini yaşamı boyunca vermiştir.

4.6. Dil ve Türkçe İle İlgili Görüşleri

Hüseyin Cahit, her ne kadar Servet-i Fünun edebiyatının “sanat, sanat içindir” çizgisinde yer alarak eserler verdiyse de, dil konusunda bu çizgiden ayrılarak sade bir Türkçe kullanmaya özen göstermiştir. Bu uğurda ciddi emek sarf ederek ilk milletvekilliği adaylık programında dil konusuna yer vermiştir.⁵⁷ Bununla ilgili olarak; *“Türkçe’yi Arap ve İran dillerinin etkisinden kurtarmak düşüncesi zihnime saplandı. Siyasal alandaki kapitülasyonlar dilimizde de vardı. Türk devleti siyasal bağımsızlığına sahip olmadığı gibi Türk dili de ulusal bağımsızlığından yoksun bulunuyordu. Çünkü Türkçe’nin içinde yabancı dillerin yasaları yürüyordu. Türkçemiz adını bile yitirmişti. Okullarda bize Kavaid-i Osmaniye (Osmanlıca Kuralları) okutuyorlardı. Ortada Türkçe yoktu, Osmanlıca vardı ve buna “Arapça, Farsça ve Türkçe’den oluşan” bir dil deniyordu. ...Bağımsız bir Türkçe’nin varlığını ortaya koymak ve Türkçe öğrenmek yolunda ayrıca Arapça, Farsça’yi öğrenme zorunluluğuna son vermek gerekiyordu. Bunun için önce bir “dilbilgisi” (gramer)*

⁵⁴ Bengi, a.g.e., s.311-312.

⁵⁵ Huyugüzel, a.g.e., s.44; Ülken, a.g.e., s.141.

⁵⁶ Huyugüzel, a.g.e., s.44.

⁵⁷ Hüseyin Cahit programında *“Türkçe’yi bütün Osmanlılara öğretmek gerekir. Bu da okul açmak ve dili sadeleştirmekle gerçekleşebilir. Dilimizin okuma ve yazmasını pek az bir zaman içinde gerçekleşebilir bir duruma getirmek, yurt çıkarlarının en önemlilerinden biridir. Harflerimizi ve yazımızı kutsal ereğe göre düzeltmeliyiz. Her köye bir ilkokul açmak için ne gerekiyorsa masraftan çekinmemeliyiz”* demiştir. Bkz. Yalçın, *Siyasal Anılar*, s.38.

yazmaya karar verdim.”⁵⁸ demiştir. Cahit, bu amaçla bir gramer kitabı hazırlamış,⁵⁹ ancak gramer öğrenmenin Türkçe öğrenmek anlamına gelmediğini, Türkçe öğrenmenin çok okumak ve çok yazmakla doğrudan ilişkili olduğu uyarı ve önerisini de yapmıştır.

Hüseyin Cahit, toplumun okuma-yazma oranının yükseltilmesi ve kültürel birikimin artırılması için Latin harflerine geçilmesi taraftarıdır. O, “Biz memlekette ümmiliği azaltamayız. Çünkü harflerimiz buna manidir. Çocuklarımız mekteplerde üç sene, dört sene çalıştıktan sonra da doğru okuyamazlar. Çocuklarımız değil, hiçbirimiz her kelimeyi doğru telaffuz ettiğimizi iddia edemeyiz. Böyle lisan böyle tahsil olur mu? Bizi şimdiki harflere rapteden şey nedir? Bu harfleri kullanmak için hiçbir mecburiyet-i diniyye yoktur. Milli harflerimiz de değildir. Bu halde Latin harflerini kabul ederek bir an içinde herkese okuyup yazma öğretmek suretiyle elde edeceğimiz namütenahi faydeleri neden istihfaf ediyoruz?”⁶⁰ düşüncesiyle harf inkılabının gerekliliğini ve taraftarlığını açıklamıştır. Bu bağlamda Talat Paşa’nın kendisine teklif ettiği maarif nazırlığını Latin harflerine geçiş şartını ileri sürerek kabul etmemiş,⁶¹ Atatürk ile İzmir’de görüşmesinde (1924) Latin harflerine geçiş konusunu gündeme getirmiş, teklifi vakitsiz bulan Atatürk bundan rahatsız olmuş, ancak 1928 yılında harf inkılabını gerçekleştirmiştir.⁶²

Hüseyin Cahit, Türkçe’nin sadeleşmesi için, Arapça ve Farsça kelimelerin tasfiyesine olumlu bakarken, aşırı sadeleşmeye ve dile dışarıdan müdahaleye karşı çıkmıştır. Özellikle Birinci Türk Dil Kurultayı’nda sunduğu tebliğ ile aşırı sadeleştirmeye karşı görüşlerini açıkça dile getirmiştir. Atatürk bu durumdan rahatsız olmuşsa da, yanında bulunanlara fikirlerinizi söyleyip, kendisine cevap veriniz diyerek, demokrat tavrını göstermiştir. Atatürk, Cahit’in görüşlerine katılmamakla birlikte, gerçekçi ve kabul edilebilir görüşlerini ortaya koyuş şeklini takdir ettiğini; “Bir kara tahta vardır, bilir misiniz, hoca tebeşirle üstüne yazar, sonra siler, yine yazar. Hüseyin Cahit hepinizi işte böyle sildi” ifadesiyle göstermiştir.

Hüseyin Cahit, aslında Türkçe’den yabancı kelimelerin çıkarılmasına karşı değildir. O bu işin bir zorlama ile yapılmasına taraftar değildir. Ona göre, dil doğal seyrine bırakılmalı, fakat dilin gelişmesinin kolaylaştırılması için, Türkçe’nin bütün lehçelerini içeren bir sözlük yapılmalı ve kelime türetmelerinde bundan

⁵⁸ Yalçın, *Edebiyat Anıları*, s.182.

⁵⁹ Yalçın, H. Cahit, *Türkçe Sarf ve Nahiv*, İstanbul, 1908.

⁶⁰ Bengi, a.g.e., s.34’den naklen.

⁶¹ Bengi, a.g.e., s.34.

⁶² Yalçın, *Siyasal Anılar*, s.276.

faydalanılmalı, yabancı ve gereksiz kelimelerin dile girmesi engellenmelidir. Halkımız tarafından benimsenmiş terimler muhafaza edilmelidir.⁶³ Cahit'in Türkçe ile ilgili görüşleri genelde Ziya Gökalp'in görüşleriyle de örtüşmektedir.⁶⁴

Türkçe konusundaki hassasiyetine rağmen, yabancı dil öğreniminde de oldukça olumlu bir yaklaşım sergilemektedir. Türk toplumunun özellikle üniversite okuyan Türk gençlerinin yabancı eserleri tetkik edebilmek için en az bir yabancı dil bilmesi gerektiğinin altını çizmektedir.

4.7. Batı ve Batı Kültürüne Bakışı

Hüseyin Cahit, Batı medeniyetinin temel kazanımlarını bilhassa hürriyet ve demokrasi düşüncesini her zaman savunmuştur. O, Batı değerlerinin ülkemizde yerleşmesi için mücadele etmiş, Batılılaşma taraftarı olmuştur. *“Öte yandan bir Batı dünyası vardı ki bugün bütün uygarlık değerlerinin temsilcisiydi. Yaşam, özgürlük, gerçek sezgisi, sanat, zenginlik hep ordaydı. Bugün dünya demek, insanlık demek Batı demektir. Biz, çevremiz Çin Seddi ile kapatılmışçasına uygarlığın bütün ışıklarına, eylemlerine, seslerine gözlerimizi, kulaklarımızı, ruhumuzu kapamış, uyşukluk içinde, boyunduruk altında yaşıyorduk. Sonra hiç kendimizi, hak sınırlarımızı bilmeden birtakım palavracılıklara kalkışıyorduk. Uygarlık mı? Onu Araplar yaptı. Bilim mi? O Arapların kitaplarında. Yaşam mı? O, bizde. Ahlak ve erdem mi? O, bizde. Padişahımız sayesinde bundan daha fazla daha rahat ilerleyiş olur mu? ...İslam Uygarlığı, Arap bilimleri ülkeyi uyşurtmak, onu yanı başımızdaki Batı'nın yaşam seline atılmaktan alıkoymak için kullanılan bir madde gibi her yazıda, her nedenle çevreye yayılmak istenirdi. Ülkenin üstündeki kalın, kara bilgisizlik kefeninden başka bir de bu durumumuzu beğenmek, Avrupa'yı küçük görmek gibi katmerli bir aymazlığımız da vardı.”*⁶⁵ Anısal anlatımı Türk toplumunun o dönemde içinde bulunduğu psiko-sosyal ve kültürel durumu da ortaya koymaktadır. Cahit'in burada sözünü ettiği İslam Uygarlığı, geleneksel kalıplar içine sıkışmış, ilim ve fenden uzaklaşmış, aşırı tevekkülcü yaşadığı dönemin din anlayışıdır.

Türk toplumunun Batı'nın gelişmişlik düzeyine ulaşabilmesini *“Zamanımızın bilim ve fenni ile kafamızı doldurmak için şimdiki kitapları bulur, bunları canımız gibi saklarız ve bu kitapları Arap'ta*

⁶³ Bengi, a.g.e., s.38-39.

⁶⁴ Huyugüzel, a.g.e., s.40.

⁶⁵ Yalçın, *Edebiyat Anıları*, s.98-99.

değil Batı'da buluruz.”⁶⁶ diyerek Batı'da bilim, teknik, fen ve edebiyat gibi alanlarında yazılmış eserlerin bir şekilde Türk okuyucusuna kazandırılmasını istemiştir. Bu noktada kendisi de üzerine düşeni fazlasıyla yerine getirmiştir. “Oğlumun Kütüphanesi” genel başlığı altında Batı'da yayınlanmış, dönemin bilimsel ve kültürel eserlerinden bir dizi çeviri yapmıştır. Bunların başında; Joseph de Guignes'den *Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sair Tatarların Tarih-i Umumisi*, Leon Marillier'den *Hürriyet-i Vicdan*, Vilfredo Pareto'dan *Sosyalist Meslekleri*, Emile Durkheim'den *Din Hayatının İptidai Şekilleri*,⁶⁷ Felix Thomas'tan *Aile İçinde Terbiye*, Leone Caetani'den *İslam Tarihi*, Hitler'den *Kavgam* gelmektedir.⁶⁸

Hüseyin Cahit'in önemli çevirilerinden biri Leone Caetani'nin *İslam Tarihi*'dir. O, bu eseri çevirip yayınlayınca, içindeki bilgi yanlışlıkları ve Caetani'nin Hz. Muhammed'e ve ashabına hakarete varan yaklaşımları büyük infial uyandırmıştır. Durum Mustafa Kemal Atatürk'e arz edilmiştir. Atatürk, eseri inceledikten sonra Şemsettin Günaltay'ı arayarak ona göstermiş ve aralarında şöyle bir diyalog geçmiştir:

-*Hocam, şu kitabı gördünüz mü? Bu babta ne dersin?*

-*Paşam birkaç gün müsaade buyurunuz da, tetkik edeyim.*

Aradan birkaç gün geçmiştir ve Atatürk Günaltay'ı huzuruna tekrar çağırır.

-*Kitabı tetkik ettiniz mi, fikriniz nedir?*

-*Ele alınacak bir şey değil, Paşam!*

⁶⁶ Yalçın, a.g.e., s.99.

⁶⁷ Ziya Gökalp'in tavsiyesi ve katkıları ile çevirdiği bu eser, Din Sosyolojisi alanında klasikleşmiş eserlerden biridir. Durkheim, eserinde dinlerin, ilkelden ileriye doğru bir tekamül süreci geçirdiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Ona göre, en ilkel din “Totemizm” olup, bütün dinler oradan hareketle gelişimlerini sürdürmüştür. Avustralya yerlileri üzerinde yapılan bu araştırma din olgusunun kaynağını ortaya koymaya yönelik olup meseleye dinin tarifi ile başlamak istemiş ve dini kutsal şeylerle ilgili inanç ve amellerden mürekkep sistem olarak tanımlamıştır. Durkheim'e göre, Toteme tapınma şeklinde kendini gösteren dinin kaynağı yine toplumun kolektif vicdanıdır. Açıkçası din toplumun ürettiği ve sonrada tapıldığı bir olgudur. Böylece Durkheim, dinin sujesi ve objesini, tapanla tapılanı, abidle mabudu karıştırarak hataya düşmüş olmasına rağmen, (bkz. Günay Ünver, *Din Sosyolojisi*, İstanbul, 2001, s.138-141.) bu eserin, Türkiye'de Din Sosyolojisi araştırmalarının gelişmesinde, özellikle Ziya Gökalp'in Sosyoloji ve Din Sosyolojisi anlayışının şekillenmesinde önemli bir yeri olmuştur.

⁶⁸ Diğer çeviriler için bkz. Huyugüzel, a.g.e., s.265-277.

-Bu paçavrayı toplatın ve tercümeyi yapan (...) Bey'i de, Devlet hizmetinde kullanılmamak üzere Hükümet kapısından uzaklaştırın.⁶⁹

Hüseyin Cahit, esere yazdığı önsözde Müslümanları rencide edeceği kaygısını taşımıştır. Ancak “İslam Tarihini bile Avrupa insanlarından tercümeğe mecbur olmak pek acı bir şey. İhtimal ki bu elim ihtisaslar bizi çalışmağa sevk edecek birer amil hizmetini göreceklerdir. Bir ecnebi tarafından yazılmış İslam Tarihini bizim ananevi ve dini noktai nazarımızdan bittabi tebaud edeceği cihetle bu eseri tercüme edip etmemekte bir hayli tereddüt ettim. Fakat eserin haddizatında haiz olduğu büyük kıymeti ilmiye, lisanımızda bir İslam Tarihinin mefkudiyeti tereddütlerime galebe çaldı. Bu eser Avrupa’da yazılmış en mükemmel, mümkün olduğu kadar bitarafane ve hayırhavane bir tarihtir. Mamafih müellif vakıya bir Avrupalı ve bir alim gözüyle bakmıştır. Bundan dolayı hissiyatımızı ve kanaatlerimizi rencide edebilecek noktaları vardır. Fakat bu cihetlerden sarfınazar edilirse, sırf tarihe ait olan kısımlardan edeceğimiz istifade pek büyüktür. Ben sırf bu istifadeyi göz önünde tuttum...Esere icab eden fıkralarda bazı notlar ilave ederek muharririn bizim an’anat ve mu’tekatatımızdan inhiraf eden beyanatını red ve cerh etmeyi pek çok arzu eyledim. Fakat kendimde bu iktidarı göremediğim için bu vazifeyi erbab-ı ilmiyeye bırakıyorum. İtalyanca olduğu için Ulemayı İslam’a meçhul kalan bu mühim eser-i ilmiyeyi lisanımıza hiçbir noktasını değıştirmeden, hatta bazı pek az hürmetkerane tabirleri bile muhafaza ederek harfi harfine tercüme etmekle ulamayı dinimize de bir hizmet ifa ettiğime kaniyim. Çünkü aleyhimizdeki mütalaaları red ve cerh edebilmek fırsatını bu sayede bulacaklardır...”⁷⁰ diyerek kitabı tercüme etme gerekçelerini ortaya koymaya çalışmıştır. Söz konusu esere daha sonra bir reddiye yazılmış,⁷¹ reddiye bu eseri tercüme ettiği için, önce Hüseyin Cahit’e sonra Caetani’ye yönelik bir tavır alış özelliği taşımaktadır. Herhalde Cahit, bu eseri İtalyanca’dan tercüme etmeseydi, reddiye yazarı bu eserden ve buradaki bilgilerden haberi olmaz, reddiye de yazamazdı.

Görüldüğü üzere Hüseyin Cahit, Batı medeniyetini oluşturan değerlerin Türk toplumuna kazandırılması adına her türlü bilimsel ve kültürel eserin dilimize çevrilmesini istemiş, kendisi de çeşitli eleştirilere maruz kalsa da bu tür faaliyetlerini sürdürmüştür.

⁶⁹ Yakıt, İsmail, *Atatürk ve Din*, Isparta, 1999, s.25-26.

⁷⁰ Caetani, Leone, *İslam Tarihi*, Çev. Hüseyin Cahit Yalçın, İstanbul, 1924, s.5.

⁷¹ Köksal, M. Asım, *Müsteşrik Caetaninin Yazdığı İslam Tarihindeki İsnad ve İftiralara Reddiye*, Ankara, 1986.

5. Sonuç

Hüseyin Cahit, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecini yaşamış, Türk Modernleşme hareketinin en önemli destekçisi, Türk toplumunun, idarî, siyasî, sosyal ve kültürel anlamda Batı standartlarına ulaşarak, çağdaş medeniyet seviyesini yakalayabilmesi için edebî, siyasî, kültürel ve basın alanlarında bütün gücüyle çalışmış, doğru bildiklerini söylemekten ve yazmaktan hiçbir zaman çekinmemiş, felsefesini “özgürlük aşkı” üzerine kurmuş, Türk düşünce hayatının en renkli simalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Romancılık ile başlayan yazarlık serüveni, ismiyle özdeşleşen Tanin'deki yazılarıyla devam etmiştir. İttihat ve Terakki ile başlayan siyasî yaşamı Cumhuriyet Halk Partisi ile son bulmuştur. Özgürlüğe olan aşkı dolayısıyla kendisini hiçbir zaman siyasî ve ideolojik bir cemiyet veya fırkaya bağlamak istememişse de, dönemin şartları onu İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne taşımıştır. Yalçın, mensubu olduğu cemiyetin görüşlerini savunmak adına gözünü budaktan sakınmamıştır. Ancak zaman zaman İttihat Terakki içinde arkadaşlarının tepkisini çekme pahasına da olsa, İttihat Terakki hükümetlerinin uygulamalarını da eleştirmiştir. İttihat Terakki ile birlikte iyi bir “Osmanlıcı” olan ve tüm vatandaşların hak ve özgürlüklerine kavuşmasıyla devletin huzur ve sükun bulacağını düşünen Hüseyin Cahit, yaşanan acı tecrübeler sonucunda, Türk vatanında hakim unsurun Türkler olması gerektiği düşüncesinden hareketle “Türkçülük” fikrinin en hararetli savunucusu olmuştur.

Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen inkılapları tüm içtenliğiyle desteklemiş, zaman zaman kendisine göre yanlış bulduğu uygulamaları da eleştirmekten çekinmemiştir. Hilafet konusunda Mustafa Kemal Atatürk'e muhalefet etmiş, hilafetin kaldırılmasını eleştirmiştir. Türk toplumunun çağdaşlaşmasının yolunun eğitimden geçtiği düşüncesiyle, Türk dilinin bağımsızlığına kavuşmasını, harf inkılabının gerçekleşmesini, okuma-yazma oranının arttırılmasını ısrarla savunmuştur. Laik bir anlayışa sahip olan Hüseyin Cahit, dinin (İslam'ın) toplumsal bütünleşme açısından yerine getirdiği fonksiyon itibariyle, topluma doğru ve sağlıklı bir şekilde öğretilmesinden yanadır. O, İslam dininin hocalar da dahil olmak üzere iyi bilinmediğini, hocaların dini anlayışı ile Kur'an'ın ortaya koyduğu din arasında çok büyük farklılık olduğunu, dinin doğru bilinmesi halinde Müslümanların dinlerine hiçbir vicdani çekinme ve tereddüt duymadan sınımsız sarılacağı fikrindedir.

Türk toplumunun Batı medeniyetinin seviyesine ulaşmasını istemektedir. Bunun için de, bilim ve fen başta olmak üzere siyasî, sosyal ve kültürel alanlarda bir çok eserin Türk okuyucusunun

hizmetine sunulması düşüncesinden hareketle, çeviriler yapılmasını istemiş, kendisi de bu mana da sayısı belli olmayacak kadar fazla çeviri yapmıştır.

Bir özgürlük yolcusu olarak, yaşamı boyunca özgürlükleri kısıtlayabilecek her türlü totaliter sistemin karşısında olmuş, Türk toplumunun ancak birlik ve beraberliğini zedelemeyecek özgürlükler sayesinde kalkınacağı düşüncesiyle, bıkmadan ve yorulmadan bu uğurda mücadele vermiş ve gayret göstermiştir.